

К.Л.Багрій,

Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Чернівці

ПОНЯТТЯ МАТЕРІАЛЬНИХ ЗАПАСІВ ПІДПРИЄМСТВА: НЕОБХІДНІСТЬ ЇХ СТВОРЕННЯ

У статті досліджується поняття матеріальних запасів підприємства, а також основні мотиви та причини їх створення.

In the article investigated concepts of inventories of enterprise, and also basic reasons and reasons their creation.

Здійснення виробничого процесу на будь-якому вітчизняному підприємстві, яке займається створенням матеріальних благ, неможливо уявити без матеріальних запасів, основною метою придбання й утримання яких є задоволення потреби, що виникає у процесі виробництва в придбаних запасах (сировині, матеріалах, купованих напівфабрикатах, паливі, тарі, тарних матеріалах, запасних частинах для ремонту, малоцінних та швидкозношуваних предметах).

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що проблемам управління матеріальними запасами приділяли і приділяють значну увагу вітчизняні та зарубіжні науковці, практиканти та економісти, зокрема: А.С.Бородкіна, Ф.Ф.Бутинець, С.Ф.Голова, В.І.Єфименко, Г.Г.Кірейцева, Ю.Я.Литвин, Н.М.Ткаченко, М.Г.Чумаченко, О.В.Крушельницька, Р.А.Фатхудинов, К.А.Смірнова, І.Є.Тімков, А.П.Чечета та багато інших.

Виробничий процес не може забезпечуватися без наявності матеріальних запасів, без їх поступового використання. Основна причина, що обумовлює необхідність створювати матеріальні запаси є та, що в реальних умовах неможливо забезпечити сумісність моменту створення певного ресурсу з моментом його використання. Таким чином, створений ресурс до моменту його використання знаходиться у вигляді запасу.

Матеріальні запаси відіграють центральну роль у раціональній і ефективній діяльності підприємства. За результатами проведених досліджень встановлено, що не існує визначеності щодо трактування терміна “запаси” в працях учених-економістів. Так, в економічній літературі, виданій на теренах колишнього Радянського Союзу, запаси визначаються як матеріальні ресурси, або як предмети праці, причому в одних джерелах зазначено, що вони не повинні бути задіяні в процесі виробництва, а інших – вони беруть участь у процесі створення матеріальних благ [3, с.26].

Згідно з Положенням (стандартом) 9 “Запаси” запаси – це активи, які зберігають для подальшого продажу за умов звичайної господарської діяльності; перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва; зберігають для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також управління підприємством [1].

Такі вчені як В.О.Василенко і Т.І.Ткаченко трактують під запасами “резерви матеріальних ресурсів підприємства” [2, с.47].

Економіст Е.А.Зінь термін “запаси” тлумачить як “будь-які ресурси підприємства, що призначені для використання, але тимчасово не використовуються. Запасами можуть бути сировина, паливо, обладнання, машини, товари, електроенергія тощо” [8, с.56].

Економічний словник за редакцією доктора економічних наук Г.І.Башнянина подає таке визначення запасів. “Запаси – це наявність матеріальних ресурсів (засобів виробництва і предметів споживання) для забезпечення безперервності розширеного відтворення, обслуговування виробничої сфери та задоволення потреб населення” [6, с.39].

До складу запасів, згідно з П(С)БО 9 “Запаси”, включають:

ü сировину, основні й допоміжні матеріали, комплектуючі вироби та інші матеріальні цінності;

ü незавершене виробництво;

ü готову продукцію;

ü товари у вигляді матеріальних цінностей;

ü малоцінні та швидкозношувані предмети;

ü молодняк тварин і тварини на відгодівлі [1].

В економічній літературі класифікація за певними ознаками розглядається як інструмент аналізу: чим більше класифікаційних ознак, тим більше можливостей здійснити глибокий, всебічний аналіз об'єкта дослідження. Питання класифікації запасів розроблено досить повно і в економіці підприємства, і в статистиці, і в теорії бухгалтерського обліку. Окремі автори виділяють до 20 класифікаційних ознак, за якими вивчається склад запасів.

Загально визнаною є типова класифікація за функціональною ознакою й призначенням у виробництві. Відповідно до таких ознак запаси поділяються на основні й допоміжні. Заслуговує на увагу й класифікація виробничих запасів залежно від їх ролі в процесі виробництва. Для цього запаси на підприємстві

рекомендується класифікувати на три групи. До першої групи необхідно віднести матеріали, що постійно споживаються, від яких залежить безперервність виробничого процесу. Ті види матеріалів, які використовуються постійно, але безпосередньо не пов'язані з виготовленням продукції, доцільно віднести до другої групи. Решту матеріалів, потреба в яких виникає епізодично, доречно віднести до третьої групи [5, с.46]. Матеріальні запаси, що створюються для забезпечення безперервності виробництва, згладжування нерівномірності попиту, виробництва і постачання, існують у всіх споживачів засобів виробництва і є невід'ємним атрибутом їхньої діяльності. На промислових підприємствах вони становлять значну частину оборотних засобів і тому заслуговують особливої уваги з боку управлінців.

Всі звикли до того, що створення матеріальних запасів – це складова частина виробничої діяльності, займатися якою без значних запасів неможливо. Зазначимо, що обсяги матеріальних запасів безпосередньо залежать від характеру й масштабу виробництва, ступеня насиченості ринку товарами тощо. Так, наприклад, збільшення розмірів матеріальних запасів може бути викликано як зростанням масштабів виробництва, так і нерівномірним, недостатнім насиченням ринку матеріальними ресурсами, а також недотриманням постачальниками своїх зобов'язань. Створення більших, ніж це необхідно, матеріальних запасів має певні суттєві недоліки, які заважають підвищенню ефективності виробництва. До них можна віднести: витрати на фізичне зберігання запасів; вилучення із обороту значних коштів; упущений доход; втрати при зберіганні як у кількості, так і в якості запасів; моральний знос запасів матеріальних ресурсів [3, с.74].

З одного боку, при зберіганні матеріальних запасів виникає випаровування, розкладання та інша їх кількісна втрата, а також зниження споживчих властивостей, що призводить до погіршення якості запасів. З другого боку, запасів не повинно бути мало. В існуючих умовах нашої економіки відсутність запасів іноді примушує замінювати матеріали, комплектуючи іншими, менш доцільними, або організовувати термінову доставку відсутнього ресурсу. Все це призводить до додаткових фінансових витрат і зниження якості продукції, а іноді навіть до невиконання договірних зобов'язань, що спричинює штрафні санкції, втрату покупця. А це в умовах жорсткої конкурентної боротьби вкрай

небажано. Для забезпечення ритмічності виробництва необхідно мати економічно обґрунтовані запаси матеріальних ресурсів, оскільки їх надлишок сприяє уповільненню оборотності коштів, а нестача здатна порушити безперервність виробничого процесу, викликати простої в роботі обладнання, збільшити собівартість продукції тощо. Ефективне управління матеріальними запасами передбачає аналіз існуючих моделей планування запасів і вибір тієї з них, яка забезпечувала б оптимальне інвестування коштів у виробничі запаси. Тому виникає необхідність визначення того необхідного рівня запасів, який дозволить мінімізувати витрати на їх придбання й утримання.

Незважаючи на те, що утримання запасів пов'язане з певними витратами, підприємці змушені створювати їх. Основні мотиви створення матеріальних запасів:

1. Імовірність порушення встановленого графіка постачань (не передбачає зниження інтенсивності вхідного матеріального потоку). У цьому випадку запас необхідний для того, щоб не зупинився виробничий процес, що особливо важливо для підприємств із безперервним циклом виробництва.

2. Можливість коливання попиту (не передбачає збільшення інтенсивності вихідного потоку). Попит на яку-небудь групу товарів можна передбачити з великою ймовірністю. Однак прогнозувати попит на конкретний товар набагато складніше. Тому, якщо не мати достатнього запасу цього товару, можлива ситуація, коли платоспроможний попит не буде вдоволений, тобто клієнт піде без покупки.

3. Сезонні коливання виробництва деяких видів товарів. В основному це стосується продукції сільського господарства.

4. Знижки за покупку великої партії товарів також можуть стати причиною створення запасів.

5. Спекуляція. Ціна на деякі товари може різко зрости, тому підприємство, яке зуміло передбачити цей ріст, створює запас з метою одержання прибутку за рахунок підвищення ринкової ціни.

6. Витрати, пов'язані з оформленням замовлення. Процес оформлення кожного нового замовлення супроводжується витратами адміністративного характеру (пошук постачальника, проведення переговорів з ним, відрядження, міжміські переговори тощо). Знизити ці витрати можна, скоротивши кількість замовлень, що рівносильне збільшенню обсягу партії, яка

замовляється, і, відповідно, підвищенню розміру запасу.

7. Можливість рівномірного здійснення операцій виробництва і розподілу. Ці два види діяльності тісно взаємопов'язані між собою: розподіляється те, що виробляється. Якщо запаси відсутні, інтенсивність матеріальних потоків у системі розподілу коливається відповідно до змін інтенсивності виробництва. Наявність запасів у системі розподілу дозволяє здійснювати процес реалізації більш рівномірно, незалежно від ситуації у виробництві. У свою чергу, наявність виробничих запасів згладжує коливання в постачаннях сировини і напівфабрикатів, забезпечує рівномірність процесу виробництва.

8. Можливість негайного обслуговування покупців. Виконати замовлення покупців можна у такий спосіб:

- Ї виготовити замовлений товар;
- Ї закупити замовлений товар;
- Ї видати замовлений товар негайно з наявного запасу.

Останній спосіб є, як правило, найдорожчим, тому що вимагає утримання запасу. Однак в умовах конкуренції можливість негайного задоволення замовлення може виявитися вирішальною в боротьбі за споживача.

9. Зведення до мінімуму простоїв у виробництві через відсутність запасних частин. Псування устаткування, різноманітні аварії можуть привезти за умови відсутності запасів деталей до зупинки виробничого процесу. Особливо це важливо для підприємств із безперервним процесом виробництва, тому що в цьому випадку зупинка виробництва може дорого коштувати.

10. Спрощення процесу управління виробництвом. Йдеться про створення запасів напівфабрикатів на різних стадіях виробничого процесу всередині підприємства. Наявність цих запасів дозволяє знизити вимоги до ступеня узгодженості виробничих процесів на різних ділянках, а отже, і відповідні витрати на організацію управління цими процесами [7, с.31].

Матеріальні запаси створюються з метою сприяння:

Ї обслуговування споживачів (наявність запасів – важливий чинник утримування споживачів, пов'язаний з можливістю поставки продуктів у будь-який час);

Ї гнучкості виробництва (здатність швидко переходити на виробництво іншої продукції завдяки запасам, можливість задовольнити попит на продукцію, яка в даний час не

ВИГОТОВЛЯЄТЬСЯ);

Ї визначеності виробництва (чим більш невизначена ситуація на ринку, тим більша необхідність страхування створенням резервних запасів);

Ї згладжування виробництва (здатність задовольняти попит у періоди максимального збуту без збільшення обсягу виробництва);

Ї отримання прибутку шляхом цінової спекуляції (в період інфляції можна отримати прибуток купівлею запасів за нижчою ціною і продажем їх у майбутньому).

Перелічені причини та мотиви свідчать про необхідність створення матеріальних запасів у логістичних системах управління підприємством. При цьому особливістю безпосередньо логістичного підходу до управління матеріальними запасами є відмова від функціонально орієнтованої концепції в цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Запаси: Положення (стандарт) Бухгалтерського обліку 9 / Затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 20.10.99 р. № 246.
2. Василенко В.О., Ткаченко Т.І. Виробничий (операційний) менеджмент: Навчальний посібник. – К.: ЦУЛ, 2007. – 532 с.
3. Воробйова Ю.М., Холода Б.І. Управління ресурсами підприємства: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 288 с.
4. Гаман С.Н. Методи нормування оборотних коштів, вкладених у виробничі запаси // Держава та регіони. – 2008. – № 5. – С.77-85.
5. Крушельницька О.В. Управління матеріальними ресурсами: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2007. – 162 с.
6. Скригун Н.М., Цимбалюк С.П. Оптимізація виробничих запасів як один із напрямків управління витратами // Економіст. – 2008. – №2. – С.39-44.
7. Хліпальська В.А. Значення оцінки вартості в обліку запасів товарно-матеріальних цінностей на підприємстві // Бухгалтерський облік і аудит. – 2008. – №3. – С.25-31.
8. Чаюн І.О., Бондар І.Ю. Управління матеріально-технічним забезпеченням підприємства: Навчальний посібник. – К.: Київ. нац. торг-екон. ун-т, 2006. – 111 с.